

ZADEN- EN VRUCHTENONDERZOEK VAN DE ZWARTE LAGEN OP DE SITE STEENSTRAAT / H. MAUSSTRAAT IN BRUSSEL

Lien Speleers

Archéologie à Bruxelles
Archeologie in Brussel

009/05

BRUXELLES DÉVELOPPEMENT URBAIN
BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING
SERVICE PUBLIC RÉGIONAL DE BRUXELLES
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

museum

Leden van het begeleidingscomite: Ann Degraeve (GOB-DML), Stéphane Demeter (GOB-DML), Wim Van Neer (KBIN)

Gemeente: Brussel

Adres: Steenstraat 18-20, 30 en Henri Mausstraat 33 tot 47

Perceel: 21004_1_A_2_840K6, 784C, 840H6

Nr. dossier: BR223-01

Datum rapport: 2016

Periode van uitvoer: 10 mei tot 2 juli 2010

Aard van de overheidsopdracht: Conventie - ARC/C2014-249

Aanbestedende overheid: Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

Beheer en plaats documentatie: Directie Monumenten en Landschappen - Vooruitgangstraat 80 - 1035 Brussel

Dienstverlener: Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

Verantwoordelijke uitgever: Arlette Verkruyssen - Brussel Stedelijke Ontwikkeling - Vooruitgangstraat 80 - 1035 Brussel

Wettelijk depot: D/2016/6860/027

Layout: Concepcion Ortigosa (GOB-DML)

Omslag: Samenstelling van verschillende planten die tijdens de opgraving gevonden zijn, van links naar rechts: Avena sativa, Lithospermum arvense, Polygonum aviculare, Thlaspi arvense, Agrostemma githago, Cannabis sativa. © www.BioLib.de, Thomé Otto Wilhelm : Flora von Deutschland Österreich und der Schweiz (1885).

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

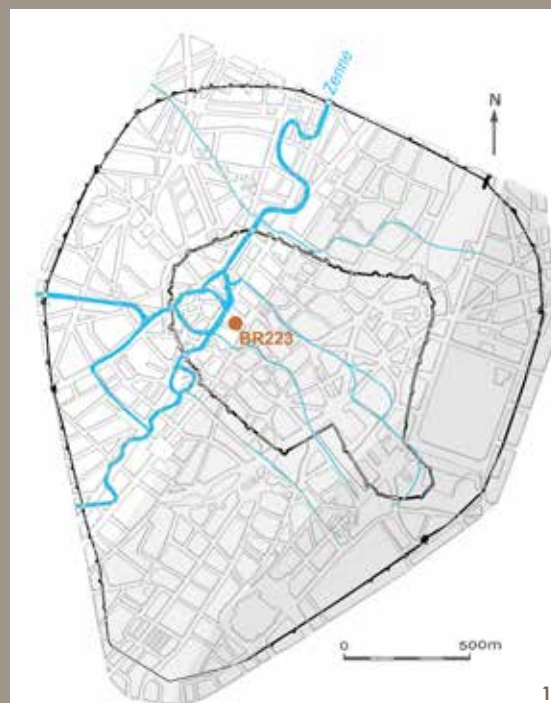
Link: <http://www.erfgoed.brussels/ontdekken/publicaties>

Inhoud

Inleiding	04
Materiaal en methode	04
Resultaten	06
Fase I (13de-15de eeuw)	06
Fase II (15de-16de eeuw (?))	10
Discussie	12
Conclusie	13
Bibliografie	14
Résumé	15
Bijlage	16
Bijlage I: Resultatentabellen detailanalyses (Tabel 1)	16
Bijlage I: Resultatentabellen detailanalyses (Tabel 2)	21
Bijlage I: Resultatentabellen detailanalyses (Tabel 3)	24
Bijlage II: Resultatentabellen evaluaties	32

Inleiding

1 Situering van de site.
© GOB-DML

De archeologische opgravingen in de kelders van de huizen gelegen aan de Steenstraat 18-20, 30, 34-36 en de Henri Mausstraat 33-47 werden in de periode van 10 mei tot 2 juli 2010 uitgevoerd onder leiding van Constantin Pion (Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis / Recherches et Prospections archéologiques en Wallonie ASBL) (PION 2010). De site (BR 223) situeert zich in het stadscentrum van Brussel, binnen de eerste stadsomwalling en in de alluviale vlakte van de Zenne (fig. 1).

Tijdens het terreinonderzoek kwamen sporen uit diverse fasen van de late middeleeuwen tot de 19de eeuw aan het licht. Een groot deel van de aangetroffen contexten uit de laatmiddeleeuwse en de vroegmoderne periode is op het terrein geïdentificeerd als 'zwarte laag' (Devos 2012). Zwarte lagen zijn dikke, donkere, humusrijke, niet-venige homogene horizonten met of zonder artefacten waarvan de dikte kan variëren van 10 cm tot enkele meters (Devos et al. 2011a). Eerder onderzoek in Brussel toonde aan dat ze het resultaat zijn van menselijke activiteiten en natuurlijke fenomenen (zie bijvoorbeeld Devos et al. 2007, 2009, 2011b).

Om het ontstaan en de samenstelling van deze contexten te achterhalen zijn verschillende natuurwetenschappelijke studies uitgevoerd, waaronder ook zaden- en vruchtenonderzoek. Daarnaast was het de bedoeling om via het carpologisch onderzoek informatie te verkrijgen over voedingsgewoonten, eventuele economische activiteiten en het lokale milieu in het verleden op de site.

Materiaal en methode

Er waren elf bulkstalen uit negen verschillende contexten uit de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne periode beschikbaar (tabel 1). Op een mogelijke kuil (**US 70**) na zijn alle bemonsterde contexten zwarte lagen.

De stalen zijn met leidingwater gespoeld over een set van vier zeven (2, 1, 0.5 en 0.25 mm). De bekomen zeefresidu's zijn bestudeerd onder een stereomicroscoop (vergroting 6 tot 50 maal) voorzien van een koudlichtbron (fig. 2).

US	Fase	Datering	Context type	Analyse
101, 52 - 60 cm	I-A	13de-15de eeuw	zwarte laag	detail
101, 60 - 70 cm	I-A	13de-15de eeuw	zwarte laag	evaluatie
101, 70 - 80 cm	I-A	13de-15de eeuw	zwarte laag	detail
68	I-A	13de-15de eeuw	zwarte laag	evaluatie
86	I-A	13de-15de eeuw	zwarte laag	evaluatie
99	I-A	13de-15de eeuw	zwarte laag	evaluatie
100	I-A	13de-15e eeuw	zwarte laag	evaluatie
70	I-B	13de-15de eeuw	kuil?	detail
28	II-B	15de-16de eeuw (?)	zwarte laag	detail
75, 76, 77 en 78	II-B	15de-16de eeuw (?)	zwarte laag	detail
78	II-B	15de-16de eeuw (?)	zwarte laag	detail

Tabel 1: De beschikbare stalen.

2 Carpologische studie van zeeafvalresten.
© GOB-DML

Zes stalen zijn in detail geanalyseerd (tabel 1). Hierbij zijn zaden, vruchten en andere herkenbare macrobotanische resten uit de residu's gepikt om daarna geïdentificeerd en geteld te worden. Voor de determinaties werd gebruik gemaakt van de referentiecollectie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (fig. 3), identificatieatlassen en beschrijvingen in archeobotanische publicaties (SCHOCH *et al.* 1988, CAPPERS, BEKKER & JANS 2006, JACOMET 2006, BOJŇANSKÝ & FARGASOVA 2007, KNÖRZER 2007, NEEF, CAPPERS & BEKKER 2012). Van de grootste fracties (2 en 1 mm) is steeds het volledige residu uitgesorteerd en gekwantificeerd. Macrobotanische resten die heel talrijk waren, zoals braam- en vlierpitten zijn uit een kleinere substaal gepikt om ze vervolgens naar de rest van het volume te extrapoleren. Voor de kleinere fracties (0.5 mm en 0.25 mm) is een representatief deel onderzocht, waarbij de aantallen geëxtrapoleerd zijn naar het volledige volume. Sommige botanische resten zoals fragmenten van stengels, hout,... werden niet geteld maar in abundantie categorieën ondergebracht: enkele (+), tientallen (++) honderden (+++) en duizenden (++++).

De overige stalen (alle vijf zwarte lagen uit fase I-A) zijn op een semi-kwantitatieve manier geëvalueerd. Hierbij werden de residu's gescand waarbij er per taxon een schatting is gemaakt van de hoeveelheid carpologische resten (enkele (+), tientallen (++) honderden (+++) en duizenden (++++)). De 2 mm-fractie werd telkens volledig gescand, van de kleinere fracties werd een representatief deel bekeken. Op basis van de resultaten van deze evaluaties (Bijlage II) werd besloten om de stalen niet verder in detail te analyseren. De carpologische assemblages bleken heel gelijkaardig aan deze uit de al bestudeerde monsters en meer gedetailleerde analyses zouden weinig of geen extra informatie opleveren.

Resultaten

3 Referentiecollectie van moderne zaden en vruchten.
© GOB-DML

De resultaten van de detailanalyses worden samengevat in de tabellen in Bijlage I. Per staal zijn de aantallen van de volledige en gefragmenteerde carpologische resten weergegeven. In de laatste kolom werd per taxon telkens het minimum aantal volledige zaden of vruchten (MNI, minimum number of individuals) berekend op basis van het aantal en de grootte der fragmenten.

Voor zowel de wetenschappelijke als de Nederlandse naamgeving van de plantentaxa wordt de Flora van België gevolgd (LAMBINON *et al.* 1998). De gebruiksplanten werden opgedeeld in groepen volgens economische functie (ZOHARY, HOPF & WEISS. 2012), de wilde planten in ecologische groepen. Hierbij baseerden we ons op WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN. (2000-2005) en VAN LANDUYT *et al.* (2006). De indeling mag niet strikt worden opgevat. De huidige soortensamenstellingen van plantengroepen zijn niet identiek aan die in het verleden. Dit geldt in het bijzonder voor door de mens beïnvloede vegetaties. De grenzen tussen de verschillende groepen zijn veelal vaag. Vaak kunnen planten in meerdere soorten vegetaties goed gedijen. Een aantal van de eenjarige stikstoffiefhebbers die bij de akkergemeenschappen staan opgelijst bijvoorbeeld, vindt men ook in ruderaal vegetaties terug. Het is niet altijd mogelijk een onderscheid te maken tussen gebruiksplanten en wilde planten. Vlier en braam bijvoorbeeld zijn bij de groep "fruit en noten" ingedeeld, maar komen ook in de wilde vegetatie voor.

Er zijn in zes stalen, in totaal 50,6 liter sediment, 7261 botanische resten van 90 taxa geteld. Dit komt overeen met minimum 4696 volledige resten. In alle stalen zijn er zowel verkoelde als gemineraliseerde en waterverzadigde resten gevonden. Voor de zaden van vlier (*Sambucus* spp.) kan zonder chemische analyses niet achterhaald worden of ze al dan niet gemineraliseerd zijn. Ze hebben van nature zeer resistente wanden die voor een groot deel uit silicium bestaan (PREISS 2011) en onaangetast bewaard blijven, ook in droge contexten waar alle andere onverkoelde en niet-gemineraliseerde zaden en vruchten vergaan zijn (MURPHY & WILTSHIRE. 1994).

Fase I (13de-15de eeuw)

Fase I-A

US 101 maakt deel uit van een pakket van kleiige compacte zwarte lagen dat bijna in alle opgegraven sectoren van de site is vastgesteld. Deze zwarte lagen hebben een donkerbruine tot donkergrijze kleur en bevatten

veel houtskool-, mortel- en baksteenfragmenten. Op basis van de aanwezige ceramiek werden ze in de periode van de 13de tot de 15de eeuw gedaateerd. De textuur van de lagen doet vermoeden dat ze regelmatig onder water hebben gestaan (PION 2010). Er zijn van deze laag drie stalen genomen op verschillende diepten, waarvan er twee (**US 101**, 70-80 cm en **US 101**, 52-60 cm) in detail bestudeerd zijn. In tegenstelling tot de geanalyseerde zwarte lagen uit de tweede fase is er nog geen micromorfologisch onderzoek uitgevoerd op deze contexten.

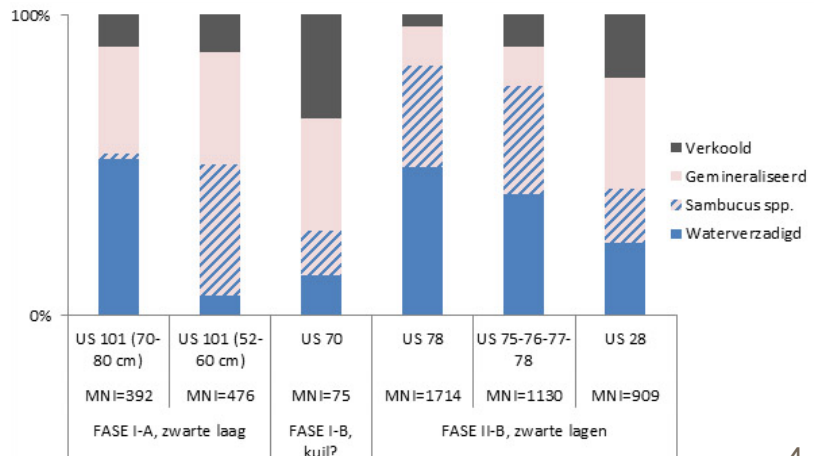
Densiteit en bewaring van de carpologische resten

In het bovenste staal is de densiteit slechts half zo laag dan in het onderste (103 resten/liter t.o.v. 204 resten/liter). Ook de verhoudingen van het waterverzadigd, gemineraliseerd en verkoold materiaal en van *Sambucus* spp. verschillen aanzienlijk in de twee stalen (respectievelijk 52%, 35%, 11% en 2% van het MNI in het onderste en 7%, 37%, 12% en 44% van het MNI in het bovenste staal) (fig. 4). Wellicht is er een minder goede bewaring van organisch materiaal in het bovenste deel van de laag. Het waterverzadigde assemblage bestaat vooral uit meer resistente zaden en vruchten. Het vrij grote aandeel gemineraliseerde resten wijst op de oorspronkelijke aanwezigheid van organisch materiaal in afbraak dat afwisselend natter en droger is geweest (Mc COBB et al. 2001). De verkoolden zaden zijn waarschijnlijk samen met de vele aanwezige houtskoolfragmenten afgezet. Ze kunnen afkomstig zijn uit assen van haarden en/of verbrand huishoudelijk afval.

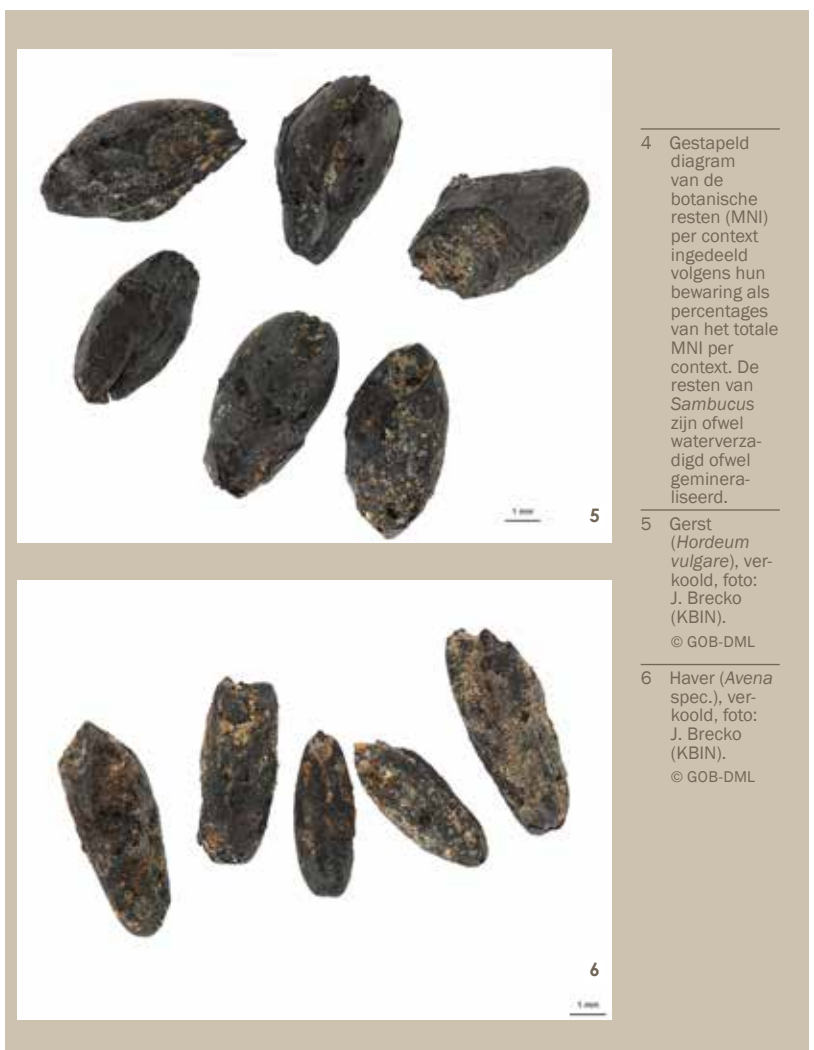
Gebruiksplanten

53%-61% van het MNI is afkomstig van gebruiksplanten (fig. 20). Ze bestaan voor een groot deel uit resten van fruit en noten (83-85% van het MNI van de gebruiksplanten). In de onderste laag is braam (*Rubus fruticosus*) de meest getelde soort, in het bovenste staal bestaan de fruitresten vooral uit pitten van vlier (*Sambucus nigra*, *Sambucus* spec.). Resten van andere soorten

fruit en noten zijn in veel kleinere aantallen gevonden. Het gaat om enkele gemineraliseerde en verkoolden pitjes van bosaardbei (*Fragaria vesca*), verkoolden vruchtwandfragmenten van hazelaar (*Corylus avellana*), verkoolden pitten van pruim of sleedoorn (*Prunus domestica/spinosa*) en (*Prunus* spec.) en gemineraliseerde zaden en vruchten van wijnstok (*Vitis vinifera*), Pomoideae, Prunoideae/Pomoideae en zoete of zure kers (*Prunus avium/cerasus*). Al deze soorten kunnen lokaal gecultiveerd of verzameld zijn. De resten van wijnstok zijn mogelijk afkomstig van ingevoerde vruchten maar druiven werden volgens historische bronnen ook lokaal op vrij grote schaal gekweekt in Brussel.

4

4 Gestapeld diagram van de botanische resten (MNI) per context ingedeeld volgens hun bewaring als percentages van het totale MNI per context. De resten van *Sambucus* zijn ofwel waterverzadigd ofwel gemineraliseerd.

5 Gerst (*Hordeum vulgare*), verkoold, foto: J. Brecko (KBIN). © GOB-DML

6 Haver (*Avena spec.*), verkoold, foto: J. Brecko (KBIN). © GOB-DML

7 Gewone/durum/Engelse tarwe (*Triticum aestivum/durum/turgidum*), verkoold, foto: J. Brecko (KBIN).
© GOB-DML

8 Rogge (*Secale cereale*), verkoold, foto: J. Brecko (KBIN).
© GOB-DML

9 Kroonkafjesbasis van gekweekte haver (*Avena sativa*), verkoold, schaal: 1mm.
© GOB-DML

De groep van de granen (14%-15% van het MNI van de gebruikspflanzen) omvat verkoolde graankorrels van gerst (*Hordeum vulgare*) (fig. 5), haver (*Avena spec.*) (fig. 6), gewone/durum/Engelse tarwe (*Triticum aestivum/durum/turgidum*) (fig. 7) en rogge (*Secale cereale*) (fig. 8). De meeste graankorrels waren zo beschadigd en vervormd dat ze niet tot op soort gedetermineerd konden worden. De graankorrels van haver zijn niet soortspecifiek. Er is één verkoolde kroonkafjesbasis (fig. 9) gevonden, die wel tot op soort, als gekweekte haver (*Avena sativa*), gedetermineerd kon worden. Rogge, tarwe, gerst en haver zijn ook de meest voorkomende graansoorten op andere middeleeuwse Brusselse sites (SPELEERS & VAN DER VALK in druk) en in de bredere regio (DE GROOTE *et al.* 1999, 2009). Rogge en tarwe zijn broodgranen terwijl haver en gerst vooral bestemd waren voor dierlijke consumptie en gebruikt werden voor biermout. Gerst zou uitzonderlijk in jaren van graanood ook als broodgraan gebruikt zijn (LINDEMANS 1952).

Andere waargenomen cultuurplanten zijn tuinboon (*Vicia faba*) en waarschijnlijk hennep (cf. *Cannabis sativa*) (fig. 10). Tuinboon is een peulvrucht die voor menselijke en dierlijke consumptie werd geteeld, zowel in tuinen als op akkers (LINDEMANS 1952). Hennep is een textiel- en olieplant maar kan ook medicinaal gebruikt zijn.

Wilde planten

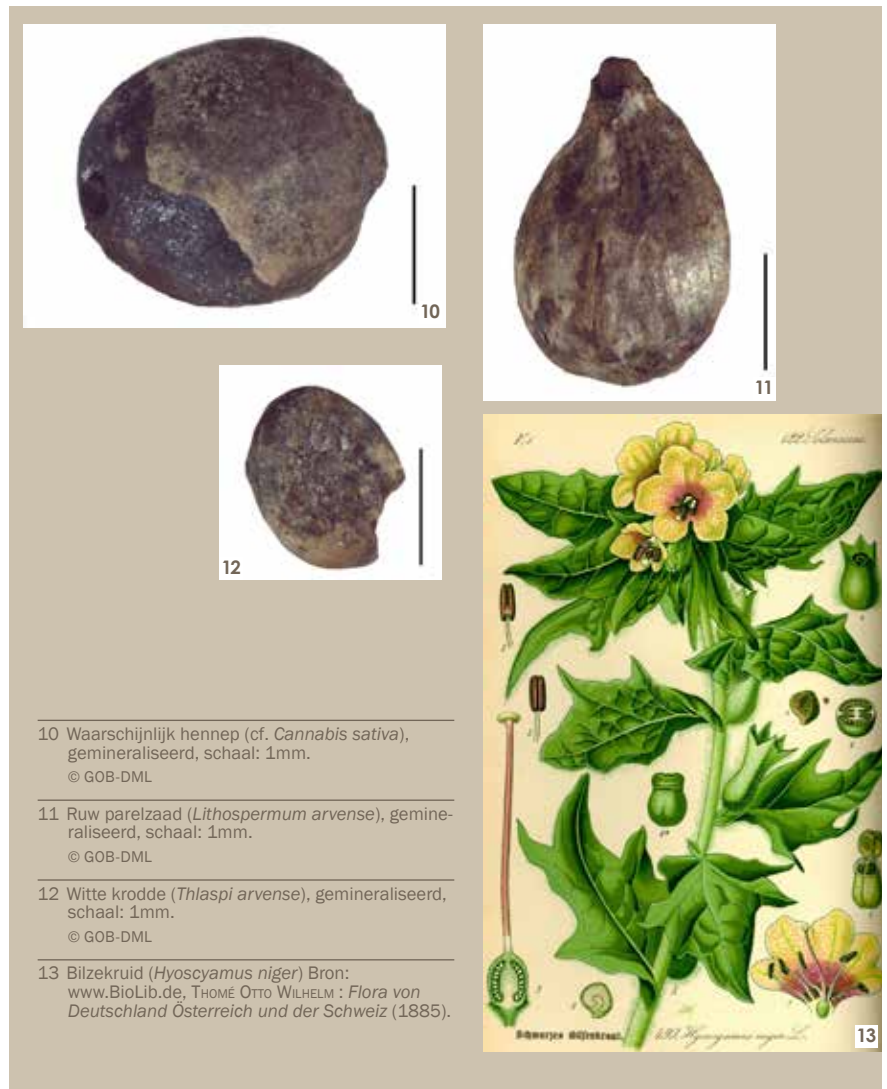
Zaden en vruchten van wilde planten zijn in beide stalen in de minderheid (18-33% van het totale MNI). Een groot deel van de resten (48-61% van het MNI van de wilde planten) werd in de categorie 'planten met diverse standplaatsen' ingedeeld. De meeste taxa in deze groep konden slechts tot op het niveau van het genus of de familie gedetermineerd worden en geven geen informatie over de lokale milieuomstandigheden.

Planten van voedselrijke bermen vormen kwantitatief gezien de tweede grootste groep (18-32% van het MNI van de wilde planten). Deze planten groeien in overgangszones van struwelen en bossen naar zones met lage begroeiing of vegetatielose plaatsen. Ze komen zowel op natuurlijke standplaatsen (rivier- en beekdalen) als op sterk door de mens beïnvloede plaatsen (bijvoorbeeld langs wegen en in verwilderde tuinen) voor (WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN 2005). Er zijn vier soorten waargenomen: witte dovnetel (*Lamium cf. album*), grote brandnetel (*Urtica dioica*), gevlekte scheerling (*Conium maculatum*) en kruidvlier (*Sambucus ebulus*). De groep van de akker- en tuinonkruiden bevat zes soorten. De verkoolde zaden van vierzadige wikke (*Vicia tertrasperma*), een typisch akkeronkruid op lemige vochthoudende bodems, zijn vermoedelijk samen met de verkoolde granen in de context terecht gekomen. Net zoals schapenzuring (*Rumex acetosella*) en ruw parelzaad (*Lithospermum arvense*), waarvan gemineraliseerde resten gevonden zijn, komt dit onkruid op matig voedselrijke bodems voor. Ruw parelzaad (fig. 11) was voorheen nog niet waargenomen in Brusselse archeologische contexten. De plant is in België tegenwoordig zeer zeldzaam, door de intensievere ak-

kerbouw en de verbeterde zuivering van zaaigoed (VAN LANDUYT *et al.* 2006). Paarse dovenetel (*Lamium cf. purpureum*), witte krodde (*Thlaspi arvense*) (fig. 12) en guichelheil (cf. *Anagallis arvensis*) zijn typisch voor voedselrijke akkers en tuinen. Ze groeien ook op andere plaatsen met bodemverstoring, zoals vergraven terreinen of plaatsen waar aarde gestort is (VAN LANDUYT *et al.* 2006).

Ruderale planten (5-11% van het MNI van de wilde planten) komen vaak voor in de buurt van bewoning, op plaatsen met een verhoogde voedselrijkdom doordat er materiaal van elders is toegevoegd. In tegenstelling tot de akkerplanten gedijen deze soorten in meer stabiele milieus en zijn ze niet afhankelijk van bewerking door de mens (WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN 2003). De groep telt twee taxa: waarschijnlijk muurganzenvoet (cf. *Chenopodium murale*) en kleine brandnetel (*Urtica urens*).

Tot slot zijn er nog enkele zaadjes (1-3% van het MNI van de wilde planten) gevonden van planten die typisch zijn voor natte standplaatsen: gewone waterbies (*Eleocharis palustris*), watermunt/akkerment (*Mentha arvensis/aquatica*) en *Juncus spec.*.

10 Waarschijnlijk hennep (cf. *Cannabis sativa*), gemineraliseerd, schaal: 1mm.
© GOB-DML

11 Ruw parelzaad (*Lithospermum arvense*), gemineraliseerd, schaal: 1mm.
© GOB-DML

12 Witte krodde (*Thlaspi arvense*), gemineraliseerd, schaal: 1mm.
© GOB-DML

13 Bilzekruid (*Hyoscyamus niger*) Bron: www.BioLib.de, THOME OTTO WILHELM: *Flora von Deutschland Österreich und der Schweiz* (1885).

Fase I-B

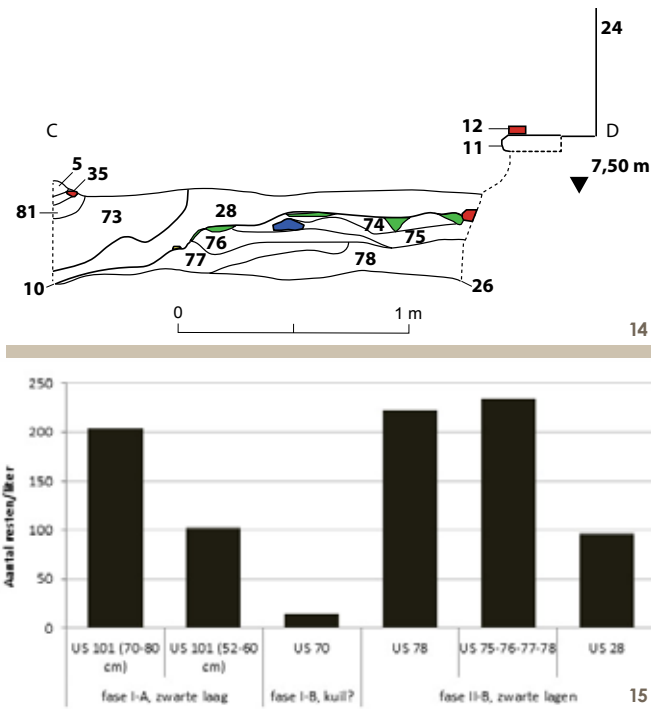
De mogelijke kuil US 70, doorsneed de kleiige zwarte lagen uit fase I-A. De opvulling was lemig bruin met veel baksteenfragmenten, houtskool, ceramiek, beenderen en schelpen. Enkel de komvormige bodem van deze context is waargenomen tijdens het terreinonderzoek, de wanden waren verstoord door meer recente structuren (PION 2010).

Densiteit en bewaring van de carpologische resten

De densiteit van de getelde resten is zeer laag (15 resten/liter) (fig. 15). De meeste resten zijn gemineraliseerd (37% van het MNI) en verkoold (35% van het MNI). 13% is waterverzadigd bewaard en zaden van vlier nemen 15% van het MNI in.

Gebruiksplanten

37% van het MNI van de getelde resten is afkomstig van gebruiksplanten (fig. 20). Dit zijn uitsluitend graan- en fruitresten. Onder de graanresten (32% van het MNI van de gebruiksplanten) zijn gerst, tarwe (*Triticum aestivum/durum/turgidum* en *Triticum spec.*) en rogge vastgesteld. De fruitresten zijn vooral resten van braam en vlier. Er is ook een vijgenpitje (*Ficus carica*) waargenomen. Dit is waarschijnlijk afkomstig van ingevoerde vruchten uit het zuiden. Lokale cultivatie van vijgen op grote schaal is weinig waarschijnlijk. Dodoens (1554) schrijft in zijn kruidenboek dat vijgenbomen in onze streken zeldzaam zijn en op beschutte, warme plaatsen moeten worden geplant.

14 Coupe C-D, sector 01 met zwarte lagen uit Fase II-B (Pion 2010). © GOB-DML

15 Staafdiagram van de densiteit (aantal resten/liter) van de botanische resten voor de in detail onderzochte stalen.

Wilde planten

Er zijn resten van wilde planten (40% van het MNI van de getelde resten) uit twee categorieën gedetermineerd: ruderaal planten (53% van het MNI van de resten van wilde planten) en planten van diverse standplaatsen (47% van het MNI van de resten van wilde planten). De ruderaal planten groeiden waarschijnlijk in de lokale vegetatie. Er zijn drie soorten gevonden: kleine brandnetel, wouw (*Reseda luteola*) en bilzekruid (*Hyoscyamus niger*) (fig. 13).

Fase II (15de-16de eeuw ?)

Tijdens de tweede occupatiefase zijn er verschillende stenen constructies opgetrokken op de site. Na hun afbraak is het terrein verlaagd en bedekt door een pakket met allerlei bouwmaterialen. Dit is vervolgens bedekt door een dik pakket van zwarte lagen (fig. 14) bestaande uit klei- en leemlaagjes met veel beendermateriaal en ceramiek uit de 15de-16de eeuw (Pion 2010). De micromorfologische studie wijst op twee types zwarte lagen (Devos et al. in druk). Het eerste type is ontstaan door de afzetting van verschillende soorten afval, waaronder fecaal materiaal van omnivoren of carnivoren (mensen, honden en/of varkens), dat op een vrij snelle manier geaccumuleerd is. De zwarte lagen van het tweede type bestaan uit materiaal dat vrijgekomen en geaccumuleerd is door graafactiviteiten in de onderliggende contexten. Alle beschikbare stalen uit dit pakket (**US 78**, **US 75-76-77-78** en **US 28**) zijn in detail bestudeerd. **US 78** behoort tot het eerste type, **US 28** tot het tweede type en **US 75-76-77-78** omvat beide types.

Densiteit en bewaring van de carpologische resten

De densiteit van de macroresten in **US 78** en in **US 75-76-77-78** is gelijkaardig (223 en 234 resten/liter respectievelijk) terwijl deze in de bovenste laag (**US 28**) minder dan de helft zo hoog is (96 resten/liter) (fig. 15). Zoals in de contexten uit de eerste occupatiefase komen er zowel gemineraliseerde, verkoold als waterverzadigde resten voor. In **US 78** en **US 75-76-77-78** zijn de meeste resten waterverzadigd bewaard (49 en 40% van het MNI), een groot deel bestaat uit pitten van vlier (34 en 36% van het MNI), 13% van het MNI is gemineraliseerd bewaard en 4-11% verkoold. In **US 28** zijn er veel minder waterverzadigde resten waargenomen (24% van het MNI), verkoold materiaal is er talrijker (21% van het MNI), zaden van vlier nemen 18% in en 37% van het MNI is gemineraliseerd bewaard (fig. 4). De verschillen in densiteit en bewaring kunnen toegeschreven worden aan de verschillende aard en samenstelling van de contexten. In de lagen die voor een groot deel uit afzettingen van fecaal materiaal bestaan (**US 78** en **US 75-76-77-78**) kan een hogere densiteit aan carpologische resten verwacht worden. In de zwarte lagen die uit vergraven materiaal bestaan (**US 28**) kan een slechtere bewaring verondersteld worden. In deze contexten zijn ook meer sporen van bioturbatie gevonden (Devos et al. in druk). Dit ging samen met een betere verluchting van het sediment, wat de afbraak van onverkoold en niet gemineraliseerd resten in de hand heeft gewerkt.

Gebruiksplanten

Resten van gebruiksplanten zijn ook hier in de meerderheid (50-76% van het MNI van de getelde resten). Ze bestaan telkens voor het grootste deel uit resten van fruit (96-93% van het MNI van de gebruiksplanten in **US 78** en **US 75-76-77-78** en 74% in **US 28**) (fig. 20).

Naast resten van braam en vlier, die het meest geteld zijn, zijn er ook vrij veel aardbeipitjes gedetermineerd. Pitten van vijg, framboos, zoete of zure kers, wijnstok, mogelijk roos (cf. *Rosa spec.*), Prunoideae en Pomoi-deae en vruchtwandfragmentjes van hazelaar zijn in kleinere aantallen gevonden.

Graanresten zijn minder goed gerepresenteerd: 2% van het MNI in **US 78**, 7% in **US 75-76-77-78** en 23% in **US 28**. Ze zijn uitsluitend verkoold bewaard. Zoals in de contexten uit de eerste fase zijn de meeste graankorrels niet tot op soort determineerbaar en zijn de gedetermineerde soorten rogge, tarwe, gerst en haver. De

meeste tarwekorrels zijn afkomstig van gewone/durum/Engelse tarwe, enkele korrels waren niet goed genoeg bewaard en werden op het niveau van het geslacht (*Triticum spec.*) gedetermineerd. Van rogge en gewone/durum/Engelse tarwe zijn er naast graankorrels ook enkele aarspilfragmenten vastgesteld.

In **US 28** zijn enkele verkooldde peulvruchten gevonden waaronder mogelijk erwt en voederwikke (cf. *Pisum sativum* en *Pisum sativum/Vicia sativa*).

De vastgestelde gemineraliseerde maanzaadjes (*Papaver somniferum*) werden in de groep van de olie- en vezelplanten geplaatst. Naast grondstof voor olie kunnen de zaden ook als smaakmaker of brooddecoratie gebruikt zijn.

Wilde planten

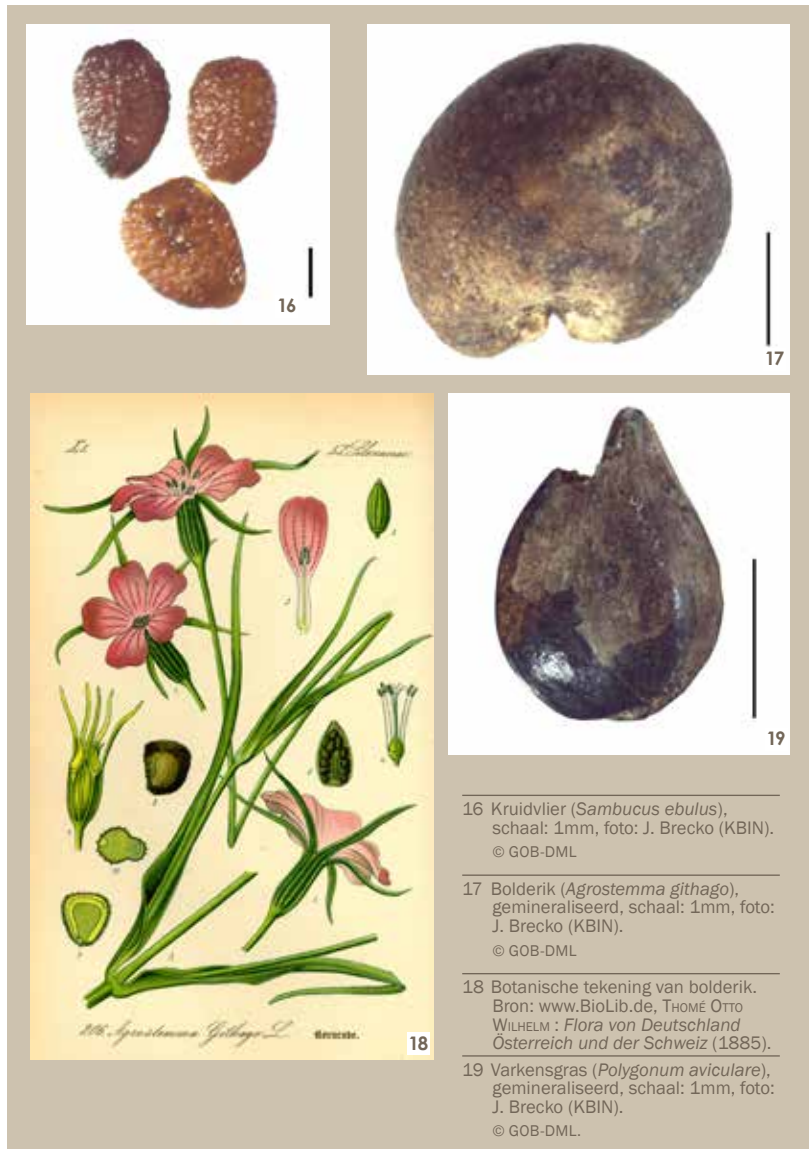
De resten van wilde planten, 17-22% van de getelde botanische resten, zijn opnieuw grotendeels ingedeeld bij planten van de diverse standplaatsen (fig. 20).

Een groot deel van de zaden en vruchten is afkomstig van planten die in voedselrijke bermen voorkomen (11-41% van het MNI van de wilde planten). Dezelfde vier soorten dan in de eerste occupatiefase zijn waargenomen. Zaden van kruidvlier (fig. 16) waren het talrijkst, wellicht zijn deze overgerepresenteerd doordat ze meer resistent zijn. Deze plant komt vaak voor in de buurt van rivieren, beken en brongebieden op stikstofrijke, kalk-, humus- en vochthoudende grond (WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN. 2005).

Er zijn vier soorten ruderaal planten (7-14% van het MNI van de wilde planten) gevonden: kleine brandnetel, wouw, bilzekruid en kaasjeskruid (*Malva spec.*). Deze planten groeiden wellicht in rommelhoekjes op de site, bijvoorbeeld op plaatsen waar mest en bouw materiaal gestort werd.

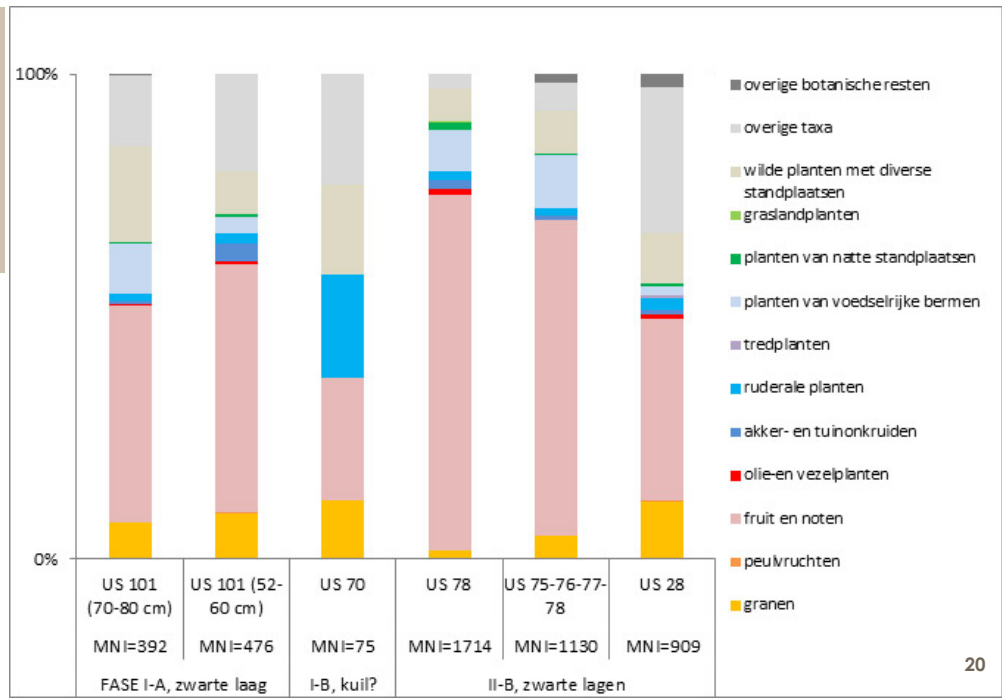
Resten van akker- en tuinonkruiden nemen 3-10% in van het MNI van de wilde planten. De zaden en vruchten van de graanakeronkruiden bolderik (*Agrostemma githago*), dreps (*Bromus secalinus*), ringelwikke (*Vicia hirsuta*) en vierzadige wikke zijn waarschijnlijk samen met de graankorrels verkoold en in de contexten terecht gekomen. Ze wijzen op teelt op matig voedselrijke, kalkrijke, lemige en vochthoudende bodems. Bolderik werd ook in gemineraliseerde vorm gevonden (fig. 17), wat wijst op de oorspronkelijke aanwezigheid van onverkoold graan in de stalen. Dreps en bolderik (fig. 18) zijn soorten die met het graan "meegedomeesticiseerd" zijn. Ze zijn van de mens afhankelijk geworden want net als granen verliezen ze hun kiemkracht in de grond vrij snel. Bolderik werd zoveel mogelijk geweerd uit het graan omwille van zijn toxische eigenschappen. Dreps daarentegen werd getolereerd als aanvullende leverancier van graankorrels (WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN. 2003). Korrelganzenvoet (*Chenopodium polyspermum*), gewone duivenkervel (*Fumaria officinalis*), akkerandoorn (*Stachys cf. arvensis*), melganzenvoet (*Chenopodium album*), hennepnetel (*Galeopsis spec.*), stinkende kamille (cf. *Anthemis cotula*) en guichelheil (*Anagallis arvensis*) wijzen op voedselrijke akkers, tuinen of andere open verstoorte milieus zoals omgewoelde gronden, braakland, bouwterreinen of plaatsen waar grond gestort is.

Varkensgras (*Polygonum aviculare*) (fig. 19), waarvan enkele gemineraliseerde en verkooldde zaden zijn gevonden, groeit ook meestal in antropogeen verstoorte milieus, op plaatsen die veel betreden zijn.

- 16 Kruidvlier (*Sambucus ebulus*), schaal: 1mm, foto: J. Brecko (KBIN). © GOB-DML
- 17 Bolderik (*Agrostemma githago*), gemineraliseerd, schaal: 1mm, foto: J. Brecko (KBIN). © GOB-DML
- 18 Botanische tekening van bolderik. Bron: www.BioLib.de, THOMÉ OTTO WILHELM: *Flora von Deutschland Österreich und der Schweiz* (1885).
- 19 Varkensgras (*Polygonum aviculare*), gemineraliseerd, schaal: 1mm, foto: J. Brecko (KBIN). © GOB-DML

20 Gestapeld diagram van de botanische resten (MNI) per staal, ingedeeld volgens economische functie en ecologie als percentage van het totale MNI per context.

Er zijn vier taxa gevonden ingedeeld bij de groep van natte standplaatsen (2-7% van het MNI van de wilde planten): zaden van het genus *Juncus*, watermunt/akker-munt (*Mentha aquatica/arvensis*), beklierde duizendknoop (*Persicaria lapathifolia*) en krulzuring/ridderzuring (*Rumex crispus/obtusifolius*). Gewone brunel (*Prunella vulgaris*) is de enige gevonden graslandplantensoort (< 1% van het MNI van de wilde planten). Mogelijk groeiden deze planten op vochtige plaatsten op de site, maar de resten kunnen ook via de uitwerpselen van vee of als elementen van hooi de context bereikt hebben.

Discussie

De densiteit van de zaden en vruchten uit de onderzochte contexten van de Steenstraat/Henri Mausstraat is eerder laag. De verschillen in densiteit tussen de stalen onderling (fig. 15) kunnen verklaard worden door verschillen in aard en samenstelling van de contexten en door verschillen in bewaring (zie p. 10. Densiteit en ...). In alle stalen is er zowel waterverzadigd als gemineraliseerd en verkoold materiaal gevonden.

De schaarse resten uit **US 70** konden niet veel informatie geven over de aard of functie van de mogelijke kuil. Een vrij groot deel van de carpologische resten was niet goed genoeg bewaard om een determinatie tot op soort toe te laten. De enkele verkoolde graanresten en een vijgenpitje kunnen als huishoudelijk afval beschouwd worden. De zaden van vlier en braam kunnen zowel van gebruiksplanten als van wilde planten afkomstig zijn. De meeste resten van wilde planten in dit staal zijn van ruderaal planten, wellicht groeiden deze in de lokale vegetatie. Ze wijzen op een antropogeen verstoord voedselrijk milieu.

In de zwarte lagen is de densiteit van zaden en vruchten iets hoger, maar de bewaring is ook niet optimaal. Het waterverzadigde materiaal bestaat vooral uit meer resistente resten, wellicht slechts een klein deel van wat er oorspronkelijk aanwezig was. De goede vertegenwoordiging van gemineraliseerd materiaal, wijst op schommelingen in de grondwatertafel en periodieke uitdroging van de sedimenten.

Fruitresten zijn heel goed vertegenwoordigd. Resistente zaden van vlier en braam zijn het meest voorkomend. Ze kunnen als consumptiemateriaal geïnterpreteerd worden, maar ook als resten van de vegetatie. De zaden en vruchten van de andere gebruiksplanten kunnen als huishoudelijk afval en/of elementen van uitwerpselen van mensen of dieren beschouwd worden. Kleine fruitpitjes die het spijsverteringsstelsel kunnen passeren zoals aardbei, vijg, druif, framboos en braam zijn typische elementen van beer. Dit geldt ook voor de gemineraliseerde maanzaadjes. Deze elementen komen het talrijkst voor in **US 78** en **US 75, 76, 77, 78**, de contexten waarvan het micromorfologisch onderzoek ook op fecaal materiaal wees. De grotere pitten van Prunoideae

zijn eerder afkomstig van keuken- en tafelfal. Het verkoold materiaal kan geïnterpreteerd worden als verbrand huishoudelijk afval of als resten van assen uit haarden, die mogelijk als reinigingsmiddel aan het fecaal materiaal toegevoegd zijn (SMITH 2013).

Door de minder goede bewaring kan het spectrum van de plantensoorten niet vergeleken worden met spectra van goed bewaarde latrinevullingen en andere contexten met fecaal materiaal uit dezelfde periode in de stad. Meer fragiele botanische resten, bijvoorbeeld van groenten, keukenkruiden en specerijen, zijn afwezig. Het is bijgevolg ook niet mogelijk uitspraken te doen over sociale status. De analyses geven wel een gedeeltelijk beeld van de geconsumeerde soorten fruit en noten (minstens tien verschillende soorten), peulvruchten (minstens twee verschillende soorten), granen (vier soorten) en olie- en vezelplanten (minstens één soort). Alle gevonden gebruiksplanten zijn courante soorten tijdens de late middeleeuwen en de vroegmoderne periode in Brussel (SPELEERS & VAN DER VALK. in druk).

Er zijn geen betekenisvolle diachronische verschillen waargenomen tussen de stalen uit de twee perioden. De vastgestelde graansoorten zijn haver, gerst, gewone/durum/Engelse tarwe en rogge. Dit zijn de vier soorten die het meest op laatmiddeleeuwse Brusselse sites en sites in de wijdere regio worden aangetroffen.

Een groot deel van de resten van de wilde planten kon niet tot op soort gedetermineerd worden (fig. 20), waardoor ze ons weinig of geen ecologische informatie verschaffen. De meeste gedetermineerde resten van wilde planten zijn waarschijnlijk afkomstig uit de lokale vegetatie. Ze wijzen op voedselrijke bermen, ruderaal plaatsen en akkers, tuinen of andere plaatsen waar de bodem door de mens verstoord is. De kleine aantallen zaden en vruchten van natte standplaatsen en graslandplanten zijn eveneens afkomstig uit de lokale vegetatie of hebben de site samen met dierlijke uitwerpselen of hooi bereikt. De resten van graanakkeronkruiden zijn wellicht meegekomen met gecultiveerde gewassen. Ze geven teelt op matig voedselrijke, lemige, kalkrijke en vochthoudende bodems aan.

Conclusie

Het onderzoek van de zaden en vruchten in de zwarte lagen van de Steenstraat/Henri Mausstraat leverde waardevolle gegevens op over de aard en samenstelling van de zwarte lagen. Deze sluiten aan bij de resultaten van het micromorfologisch onderzoek. De goede vertegenwoordiging van gemineraliseerde resten geeft de oorspronkelijke aanwezigheid van organisch materiaal in afbraak aan, dat afwisselend natter en droger is geweest. De vele kleine fruitpitjes en de maanzaadjes wijzen op fecaal materiaal. Er zijn eveneens resten gevonden van grover keuken- en tafelfal. Daarnaast bevatten de zwarte lagen ook resten van verbrand huishoudelijk afval en wilde planten uit de lokale omgeving.

Zoals meestal in contexten die niet permanent waterverzadigd gebleven zijn, is slechts een klein deel van het oorspronkelijk aanwezige botanische materiaal bewaard gebleven. Meer fragiele resten zoals van groenten, keukenkruiden en specerijen zijn vergaan. Er werd wel een gedeeltelijk beeld verkregen van de geconsumeerde soorten granen, peulvruchten, fruit, noten en olie- en vezelplanten op de site tijdens de late middeleeuwen en vroegmoderne periode. De gegevens sluiten goed aan bij de resultaten van eerder archeobotanisch onderzoek van gebruiksplanten in de stad. Er zijn geen duidelijke verschillen waargenomen tussen spectra uit beide periodes.

DE DETERMINEERBARE RESTEN VAN WILDE PLANTEN, DIE EERDER SCHAARS VERTEGENWOORDIGD ZIJN, WIJZEN OP VOEDSELRIJKE ANTROPOGEEN VERSTOORDE PLAATSEN IN DE LOKALE OMGEVING VAN DE SITE. EEN KLEIN DEEL VAN DE RESTEN IS WELLICHT DOOR DE MENS BINNENGEBRACHT. DE RESTEN VAN GRAANAKKERONKRUIDEN VERSCHAFFEN INFORMATIE OVER DE BODEMCONDITIES OP DE AKKERS.

Bibliografie

- BOJŇANSKÝ & FARGASOVA, 2007: BOJŇANSKÝ V. et FARGASOVA A., *Atlas of seeds and fruits of Central and East-European flora. The Carpathian Mountains region*, Springer, Dordrecht, 2007.
- CAPPERS, BEKKER & JANS, 2006: CAPPERS R.T.J., BEKKER R.M., JANS J.E.A., *Digitale Zadenatlas van Nederland*, Barkhuis Publishing, Groningen, 2006.
- DEVOS, 2012: DEVOS Y., *Étude archéopédologique des fouilles à la rue des Pierres, 18-20 et à la rue Henri Maus, 33-47 (BR 223). Étude de terrain*, Centre de Recherches en Archéologie et Patrimoine (CRéA). Université Libre de Bruxelles, Brussel, 2012.
- DEVOS et al., 2007: DEVOS Y., FECHNER K., VRYDAGHS L., DEGRAEVE A., DELIGNE F., Contribution of archaeopedology to the palaeoenvironmental reconstruction of (pre-) urban sites at Brussels (Belgium). The example of the Treurenberg site, *Atti della Società toscana di Scienze naturali, Memorie Serie A*, 112, 145-151, 2007.
- DEVOS et al., 2009: DEVOS Y., VRYDAGHS L., DEGRAEVE A., FECHNER K., An archaeopedological and phytolitarian study of the "Dark Earth" on the site of Rue de Dinant (Brussels, Belgium), *Catena* 78, 270-284, 2009.
- DEVOS et al., 2011a: DEVOS Y., VRYDAGHS L., DEGRAEVE A., MODRIE S., Unravelling Urban Stratigraphy; the Study of Brussels' (Belgium) Dark Earth. An Archaeopedological Perspective, *Medieval and Modern Matters* 2, 51-76, 2011a.
- DEVOS et al., 2011b: DEVOS Y., VRYDAGHS L., FECHNER K., LAURENT C., DEGRAEVE A., MODRIE S., Buried Anthropogenic Soils in the Centre of Brussels (Belgium): Looking for Fields in a (Proto-) urban Context, in: FECHNER K., DEVOS Y., LEOPOLD M., VÖLKEL J. (Eds.), *Archaeology, Soil- and Life-Sciences Applied to Enclosures and Fields. Proceedings of the Session 'From microprobe to spatial analysis - Enclosed and buried surfaces as key sources in Archaeology and Pedology'. European Association of Archaeologists 12th Annual Meeting, Krakow, Poland, 19th to 24th September 2006*, Oxford, p. 143-161, 2011b.
- DEVOS et al., in druk: DEVOS Y., NICOSIA C., VRYDAGHS L., SPELEERS L., VAN DER VALK J., MARINOVA E., CLAES B., ALBERT R.M., ESTEBAN I., BALL T.B., COURT-PICON M., DEGRAEVE A., in druk. An integrated study of Dark Earth from the alluvial valley of the Senne river (Brussels, Belgium), *Quaternary International* (2016), <http://dx.doi.org/10.1016/j.quaint.2016.06.025>, in druk.
- DODOENS, 1554: DODOENS, R., *Cruydeboeck*, Antwerpen, 1554.
- JACOMET, 2006: JACOMET S., *Identification of cereal remains from archaeological sites*, 2nd ed, Archaeobotany Lab IPAS, Basel University, Basel, 2006.
- KNÖRZER, 2007: KNÖRZER K.-H., *Geschichte der synanthropen Flora im Niederrheingebiet. Pflanzenfunde aus archäologischen Ausgrabungen*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2007.
- LAMBINON et al., 1998: LAMBINON J., DE LANGHE J.-E., DELVOSALLE L., DUVIGNEAUD J., *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden (Pteridofyten en Spermatofyten)*, 3 ed. Nationale Plantentuin van België, Meise, 1998.
- MCCOBB et al., 2001: MCCOBB L.M.E., BRIGGS D.E.G., EVERSHERD R.P., HALL A.R., HALL R.A., Preservation of Fossil Seeds From a 10th Century AD Cess Pit at Coppergate, York, *Journal of Archaeological Science* 28, 929-940, 2001.
- MURPHY & WILTSHIRE, 1994: MURPHY P.L. en WILTSHIRE P.E.J., A proposed scheme for evaluating plant macrofossil preservation in some archaeological deposits, *Circaea* 11, 1-6, 1994.
- NEEF, CAPPERS & BEKKER, 2012: NEEF R., CAPPERS R.T.J. en BEKKER M., *Digital Atlas of Economic Plants in Archaeology*, Groningen, 2012.
- PION, 2010: PION C., *Fouille préventive rue des pierres n°s 18 à 36 et rue Henri Maus n°s 33 à 47 à Bruxelles*. Archéologie à Bruxelles 9/01, 2010.
- PREISS, 2011: PREISS S., *Exploitation des ressources végétales et pratiques alimentaires dans le Nord de la France entre les Xème et XIIème siècles : études carpologiques de la motte castrale de Boves (Amiens, Somme) et des sites environnants*, Université de Picardie Jules Verne d'Amiens, Amiens, 2011.
- SCHOCH et al., 1988: SCHOCH W.H., PAWLIK B., SCHWEINGRUBER F.H., *Botanical macro-remains : an atlas for the determination of frequently encountered and ecologically important plant seeds*, Paul Haupt Publishers, Berne/Stuttgart, 1988.
- SMITH, 2013: SMITH D.N., Defining an indicator package to allow identification of 'cesspits' in the archaeological record, *Journal of Archaeological Science* 40, 526-543, 2013.
- SPELEERS & VAN DER VALK, in druk: SPELEERS L., VAN DER VALK J.M.A., Economic plants from medieval and post-medieval Brussels (Belgium), an overview of the archaeobotanical records, *Quaternary International*. (2015), doi:10.1016/j.quaint.2015.11.025, in druk.
- VAN LANDUYT et al., 2006: VAN LANDUYT W., HOSTE I., VANHECKE L., VAN DEN BREMT P., VERCRUYSSSE W., DE BEER D., *Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest*. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek/Nationale Plantentuin van België, Meise, 2006.
- WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN, 2000-2005: WEEDA E.J., SCHAMINÉE J.H.J., VAN DUUREN L., *Atlas van plantengemeenschappen in Nederland*. KNNV Uitgeverij, Utrecht, 2000-2005.
- WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN, 2003: WEEDA E.J., SCHAMINÉE J.H.J.,

VAN DUUREN L., *Atlas van plantengemeenschappen in Nederland. Deel III. Kust en binnenlandse pioniermilieus*, KNNV Uitgeverij, Utrecht, 2003.

WEEDA, SCHAMINÉE & VAN DUUREN, 2005: WEEDA, E.J., SCHAMINÉE, J.H.J., VAN DUUREN, L., *Atlas van plantengemeenschappen in Neder-*

land. Deel 4. Bossen struwelen en ruigten, KNNV Uitgeverij, Utrecht, 2005.

ZOHARY, HOPF & WEISS, 2012: ZOHARY D., HOPF M., WEISS E., *Domestication of plants in the old world*, Fourth ed., Oxford, 2012.

Résumé

La densité de restes carpologiques dans les terres noires de la phase IA (xiiie-xve siècles) et de la phase II-B (xve-xvie siècles ?) et dans l'hypothétique fosse de la phase IB (xiiie-xve siècles) du site de la rue des Pierres/rue Henri Maus (BR 223) est plutôt faible. L'étude a permis de récolter 7261 restes botaniques dans 50,6 litres de sédiment et d'identifier 90 taxons. Dans tous les échantillons, trois différents modes de préservations ont été attestés : l'imbibition, la carbonisation et la minéralisation.

Le petit nombre de restes retrouvés dans la fosse ne permet pas de déterminer son utilisation ou fonction. Les quelques restes de céréales et fruits observés peuvent être interprétés comme des déchets ménagers. Les graines des plantes rudérales indiquent un milieu local perturbé par l'homme et un sol riche en nutriments. Les résultats des analyses carpologiques des terres noires correspondent bien à ceux de la recherche micro-morphologique. Ils montrent la présence de matière fécale, de déchets de cuisine et de table et de rebuts ménagers brûlés dans ces contextes. Les restes imbibés se composent principalement d'éléments plus résistants. Ils représentent seulement une fraction de ce qui était initialement présent. La bonne représentation du matériel minéralisé indique des fluctuations de la nappe phréatique et un assèchement périodique des sédiments. Vu la mauvaise préservation des restes, il est impossible de comparer ces spectres avec ceux des remplissages de latrines bien préservés fouillées ailleurs en ville, ni d'évaluer le statut social des résidents du site. Néanmoins, il est possible d'obtenir une image partielle des différents fruits, noix, céréales, légumineuses et plantes oléagineuses consommés.

Les céréales et dans une moindre mesure les légumineuses étaient les cultures de base au Moyen Âge tardif et au début de l'époque moderne. Des restes de seigle, blé, orge, avoine, féverole et pois ou vesce commune ont été retrouvés. Les fruits et noix identifiés sont la fraise des bois, la framboise, la mûre, le sureau, la noisette, le raisin, la figue, la cerise douce/aigre, la prune/prunelle et probablement l'églantier/rose. Les graines de pavot observées ont probablement été consommées comme condiments ou comme décoration du pain. Le chanvre a été cultivé pour l'extraction de l'huile ou des fibres textiles. Les graines pourraient également avoir été utilisées à des fins médicales. Toutes les espèces identifiées sont des plantes communes pour la période analysée. La plupart d'entre elles a sans doute été cultivée ou récoltée dans la ville et ses environs.

Les restes de plantes sauvages étaient présents en petites quantités dans tous les contextes. Ils indiquent la présence à proximité du site de zones humides, d'ourlets nitrophiles, de zones rudérales et de champs, jardins et/ou d'autres endroits où le sol est perturbé par l'homme. Certains carporestes ont été apportés fortuitement avec d'autres plantes cultivées, du foin ou des excréments d'animaux. La majorité des restes carbonisés de plantes adventices indique une culture sur sols limoneux et calcaires, modérément riches en nutriments et moyennement humide.

Bijlage

Bijlage I: Tabel 1 - Resultatentabellen detailanalyses Fase I-A

				Fase			I-A		
				Datering (eeuw n. Chr.)			XIII-XV		
				Context			zwarte laag		
				US			101 (70-80 cm)		
				Volume (L)			2,3		
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Resttype	Be-waring	V	F	MNI	V	F	MNI
GEBRUIKSPLANTEN									
Granen									
<i>Avena sativa</i>	gekweekte haver	basis kroonkafje	vk	1		1			
<i>Avena spec.</i>	haver	zaad/vrucht	vk	8	2	10	1		1
cf. <i>Avena spec.</i>	haver	zaad/vrucht	vk	2		2	2		2
<i>Hordeum vulgare</i>	gerst	zaad/vrucht	vk	4	2	6	5	2	7
<i>Hordeum vulgare</i>	gerst	zaad/vrucht (gekiemd)	vk				1		1
<i>Secale cereale</i>	rogge	zaad/vrucht	vk				4	1	5
<i>Triticum aestivum/durum/turgidum</i>	gewone/durum/Engelse tarwe	zaad/vrucht	vk				4		4
<i>Cerealia</i> indet.	granen	zaad/vrucht	vk	6	10	10	23	9	25
Peulvruchten									
<i>Vicia faba</i>	tuinboon	zaad/vrucht	vk				1		1
Fruit en noten									
<i>Corylus avellana</i>	hazelaar	zaad/vrucht	vk		2	1		5	1
<i>Fragaria vesca</i>	bosaardbei	zaad/vrucht	mi	1		1	4		4

<i>Fragaria vesca</i>	bosaardbei	zaad/vrucht	vk	1		1			
cf. <i>Pomoideae</i>		zaad/vrucht	mi		2	1	1	1	2
Pomoideae/Prunoideae		zaad/vrucht	mi	2		2			
<i>Prunus avium/cerasus</i>	zoete/zure kers	zaad/vrucht	mi				1		1
<i>Prunus domestica/spinosa</i>	pruim/sleedoorn	zaad/vrucht	vk				1		1
<i>Prunus spec.</i>		zaad/vrucht	vk					2	1
<i>Rubus fruticosus</i>	gewone braam	zaad/vrucht	w	127	29	143	17	1	18
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	mi	7		7	7		7
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	w		57	11		21	4
<i>Sambucus nigra</i>	gewone vlier	zaad/vrucht	w/mi	1		1	119	8	123
<i>Sambucus spec.</i>	vlier	zaad/vrucht	w/mi	3	13	6	54	144	81
<i>Vitis vinifera</i>	wijnstok	zaad/vrucht	mi	2		2			
Olie-en vezelplanten									
cf. <i>Cannabis sativa</i>	hennep	zaad/vrucht	mi	1		1	3		3
WILDE PLANTEN									
Akker- en tuinonkruiden									
cf. <i>Anagallis arvensis</i>	guichelheil	zaad/vrucht	mi				4		4
<i>Lamium cf. purpureum</i>	paarse dovenetel	zaad/vrucht	mi				3		3
<i>Lithospermum arvense</i>	ruw parelzaad	zaad/vrucht	mi	1		1			
<i>Rumex acetosella</i>	schapenzuring	zaad/vrucht	mi				6		6
<i>Thlaspi arvense</i>	witte krodde	zaad/vrucht	mi				2		2
<i>Vicia tetrasperma</i>	vierzadige wikke	zaad/vrucht	vk	1		1			
<i>Vicia cf. tetrasperma</i>	vierzadige wikke	zaad/vrucht	vk				2		2
Ruderaal planten									
cf. <i>Chenopodium murale</i>	muurganzenvoet	zaad/vrucht	mi				2		2
<i>Urtica urens</i>	kleine brandnetel	zaad/vrucht	mi	3		3	8		8
<i>Urtica urens</i>	kleine brandnetel	zaad/vrucht	vk	2		2			

cf. <i>Urtica urens</i>	kleine brandnetel	zaad/vrucht	mi	1		1			
Planten van voedselrijke bermen									
<i>Conium maculatum</i>	gevlekte scheerling	zaad/vrucht	w				1		1
<i>Lamium cf. album</i>	witte dovenetel	zaad/vrucht	mi				5		5
<i>Lamium cf. album</i>	witte dovenetel	zaad/vrucht	w	37		37			
<i>Sambucus ebulus</i>	kruidvlier	zaad/vrucht	w/mi				4		4
<i>Urtica dioica</i>	grote brandnetel	zaad/vrucht	mi	2		2	2		2
cf. <i>Urtica dioica</i>	grote brandnetel	zaad/vrucht	mi	2		2	4		4
Planten van natte standplaatsen									
<i>Eleocharis palustris</i>	gewone waterbies	zaad/vrucht	vk	1		1			
<i>Juncus spec.</i>	rus	zaad/vrucht	w				1		1
<i>Mentha aquatica/arvensis</i>	watermunt/akkerment	zaad/vrucht	w				2		2
Wilde planten met diverse standplaatsen									
cf. Asteraceae	composietenfamilie	zaad/vrucht	mi				4		4
<i>Bromus spec.</i>	dravik	zaad/vrucht	vk				1		1
<i>Carex spec.</i>	zegge	zaad/vrucht	w	1		1			
Chenopodiaceae	ganzenvoetfamilie	zaad/vrucht	mi	14		14	9		9
Chenopodiaceae	ganzenvoetfamilie	zaad/vrucht	vk	2		2			
<i>Lamium spec.</i>	dovenetel	zaad/vrucht	mi	3		3			
<i>Lamium spec.</i>	dovenetel	zaad/vrucht	w	10		10	1		1
<i>Myosotis spec.</i>	vergeet-me-nietje	zaad/vrucht	mi				4		4
cf. <i>Myosotis spec.</i>	vergeet-me-nietje	zaad/vrucht	mi				4		4
Poaceae (excl.Cerealia)	grassenfamilie (excl. granen)	zaad/vrucht	mi	28		28	2		2
Poaceae (excl.Cerealia)	grassenfamilie (excl. granen)	zaad/vrucht	vk	2		2	3	1	4

Polygonaceae	duizendknoopfamilie	zaad/vrucht	mi	7		7			
<i>Rumex conglomeratus/sanguineus</i>	kluwenzuring/bloedzuring	zaad/vrucht	mi				2		2
<i>Rumex spec.</i>	zuring	zaad/vrucht	mi	11		11	5		5
<i>Vicia spec. (klein)</i>	wikke	zaad/vrucht	vk				2		2
<i>Viola spec.</i>	viooltje	zaad/vrucht	w					14	4
OVERIGE TAXA									
Apiaceae	schermbloemenfamilie	zaad/vrucht	mi				4		4
cf. Apiaceae	schermbloemenfamilie	zaad/vrucht	vk						
<i>Brassica/Sinapis</i>	kool/mosterd	zaad/vrucht	mi				5		5
<i>Brassica/Sinapis</i>	kool/mosterd	zaad/vrucht	vk				1		1
Fabaceae	vlinderbloemenfamilie	zaad/vrucht	vk	1		1			
<i>Vicia spec.</i>	wikke	zaad/vrucht	vk		1	1			
Indeterminata		zaad/vrucht	mi	30	23	53	75	10	85
Indeterminata		zaad/vrucht	vk	2		2		1	1
OVERIGE BOTANISCHE RESTEN									
Fungi	schimmels	sclerotium		1		1			
		twijg	mi					+	
		twijg	vk		+				
		schors	vk					+	
		hout	mi					+	
		hout	vk		++++			++++	
		stengel	mi		+				
		stengel	vk		+			+	
OVERIGE VONDSTEN									
		amorfe concreties	mi					+	
		organisch materiaal	vk		+			++	

		invertebraten	mi	+	+			++	
		beenderen		++	++			++	
		aardewerk/baksteen		+	+			+++	
		metaalslakken		+				+	
		totaal aantal resten		469		636			
		densiteit (resten/liter)		204		103			
		totaal MNI		392		476			
		totaal aantal taxa		28		42			

Legende

V: volledige resten

F: fragmenten

MNI: minimum aantal volledige resten

vk: verkoold

mi: gemineraliseerd

w: waterverzadigd

+ : enkele

++ : tientallen

+++ : honderden

++++ : duizenden

Tabel 2 - Resultatentabellen detailanalyses Fase I-B

				Fase		
				I-B		
				Datering (eeuw n. Chr.)		
				XIII-XV		
				Context		
				kuil		
				US		
				70		
				Volume (L)		
				6.3		
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Resttype	Be- waring	V	F	MNI
GEBRUIKSPLANTEN						
Granen						
<i>Hordeum vulgare</i>	gerst	zaad/vrucht	vk		1	1
<i>Secale cereale</i>	rogge	zaad/vrucht	vk	2		2
<i>Triticum aestivum/durum/turgidum</i>	gewone/durum/Engelse tarwe	zaad/vrucht	vk	1		1
<i>Triticum spec.</i>	tarwe	zaad/vrucht	vk	1		1
<i>Cerealia indet.</i>	granen	zaad/vrucht	vk	4		4
Fruit en noten						
<i>Ficus carica</i>	vijg	zaad/vrucht	w	4		4
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	mi	1		1
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	w		8	2
<i>Sambucus spec.</i>	vlier	zaad/vrucht	w/mi	7	16	11
<i>Sambucus spec.</i>	vlier	zaad/vrucht	vk	1		1
Wilde planten						
Ruderale planten						
<i>Hyoscyamus niger</i>	bilzekruid	zaad/vrucht	w	4		4
<i>Reseda luteola</i>	wouw	zaad/vrucht	mi	4		4
<i>Urtica urens</i>	kleine brandnetel	zaad/vrucht	mi	8		8

Wilde planten met diverse standplaatsen						
cf. <i>Anthemis</i> spec.	schubkamille	zaad/vrucht	mi	4		4
Chenopodiaceae	ganzenvoetfamilie	zaad/vrucht	mi	4		4
Cyperaceae	cypergrassenfamilie	zaad/vrucht	mi	4		4
<i>Lamium</i> spec.	dovenetel	zaad/vrucht	mi	1		1
<i>Rumex</i> spec.	zuring	zaad/vrucht	vk	1		1
Overige taxa						
Solanaceae	nachtschadefamilie	zaad/vrucht	mi	1		1
Indeterminata		zaad/vrucht	mi	1		1
Indeterminata		zaad/vrucht	vk	15		15
Overige botanische resten						
Bryophyta	mossen	takje	w		+	
Bryophyta	mossen	takje	vk		+	
		twijg	vk		+	
		schors	vk		+	
		hout	mi		++	
		hout	vk		++++	
		stengel	mi		+	
Overige vondsten						
		organisch materiaal	mi		++	
		organisch materiaal	vk		++++	
		invertebraten	mi		+	
		beenderen			+++	
		mollusken			++	
		aardewerk/baksteen			+++	

		metaalslakken			++	
		textiel	mi		+	
		totaal aantal resten		93		
		densiteit (resten/liter)		15		
		totaal MNI		75		
		totaal aantal taxa		17		

Legende

V: volledige resten

F: fragmenten

MNI: minimum aantal volledige resten

vk: verkoold

mi: gemineraliseerd

w: waterverzadigd

+ : enkele

++ : tientallen

+++ : honderden

++++ : duizenden

<i>Pisum sativum/Vicia sativa</i>	erwt/voederwikke	zaad/vrucht	vk								1	1
Fruit en noten												
<i>Corylus avellana</i>	hazelaar	zaad/vrucht	vk					2	1		3	1
cf. <i>Corylus avellana</i>	hazelaar	zaad/vrucht	vk		2	2						
<i>Ficus carica</i>	vijg	zaad/vrucht	w							4		4
<i>Fragaria vesca</i>	bosaardbei	zaad/vrucht	mi	24		24	44		44			
<i>Fragaria vesca</i>	bosaardbei	zaad/vrucht	w	256	344	428	64	64	96			
<i>Fragaria vesca</i>	bosaardbei	zaad/vrucht	vk				4		4			
<i>Pomoideae</i>		zaad/vrucht	mi				1	1	2			
cf. <i>Pomoideae</i>		zaad/vrucht	mi	3	3	4						
<i>Pomoideae/Prunoi- deae</i>		zaad/vrucht	mi				21		21	2	3	4
<i>Prunus avium/cera- sus</i>	zoete/zure kers	zaad/vrucht	mi	11		11						
<i>Prunoideae</i>		zaad/vrucht	mi		2	1						
<i>Prunus spec.</i>		zaad/vrucht	mi	10		10						
cf. <i>Rosa spec.</i>	roos	zaad/vrucht	mi							2		2
<i>Rubus fruticosus</i>	gewone braam	zaad/vrucht	mi							2		2
<i>Rubus fruticosus</i>	gewone braam	zaad/vrucht	w	233	8	237	146	10	151	128	22	139
<i>Rubus idaeus</i>	framboos	zaad/vrucht	w	2		2	10		10			
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	mi	33		33	8		8	2		2
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	w		200	25	228	68	80		182	25
<i>Sambucus nigra</i>	gewone vlier	zaad/vrucht	w/mi	356	104	408	121		121	88	26	101
<i>Sambucus spec.</i>	vlier	zaad/vrucht	w/mi		329	72	600	208	195	16	414	60
<i>Sambucus spec.</i>	vlier	zaad/vrucht	vk								2	1
<i>Vitis vinifera</i>	wijnstok	zaad/vrucht	mi		1	1	3		3			
<i>Vitis vinifera</i>	wijnstok	zaad/vrucht	vk					1	1			

Olie-en vezelplanten												
<i>Papaver somniferum</i>	maanzaad	zaad/vrucht	mi	16		16				8		8
WILDE PLANTEN												
Akker- en tuinonkruiden												
<i>Agrostemma githago</i>	bolderik	zaad/vrucht	mi							1		1
<i>Agrostemma githago</i>	bolderik	zaad/vrucht	vk				1		1			
<i>Anagallis arvensis</i>	guichelheil	zaad/vrucht	w	8		8						
cf. <i>Anthemis cotula</i>	stinkende kamille	zaad/vrucht	mi							4		4
<i>Bromus secalinus</i>	dreps	zaad/vrucht	vk					1	1			
<i>Chenopodium album</i>	melganzenvoet	zaad/vrucht	w		16	8						
<i>Chenopodium polyspermum</i>	korrelganzenvoet	zaad/vrucht	w	16		16						
<i>Fumaria officinalis</i>	gewone duivenkervel	zaad/vrucht	w				1	6	3			
<i>Rumex acetosella</i>	schapenzuring	zaad/vrucht	mi							4		4
<i>Stachys cf. arvensis</i>	akkerandoorn	zaad/vrucht	w				1		1			
<i>Vicia hirsuta</i>	ringelwikke	zaad/vrucht	vk	1		1	1		1			
<i>Vicia tetrasperma</i>	vierzadige wikke	zaad/vrucht	vk	1		1	1		1			
Ruderale planten												
<i>Hyoscyamus niger</i>	bilzekruid	zaad/vrucht	w	1		1						
<i>Malva spec.</i>	kaasjeskruid	zaad/vrucht	vk							2		2
<i>Reseda luteola</i>	wouw	zaad/vrucht	w	16		16	4		4			
<i>Urtica urens</i>	kleine brandnetel	zaad/vrucht	mi	16		16	12	4	13	20		20
Tredplanten												
<i>Polygonum aviculare</i>	gewoon varkensgras	zaad/vrucht	mi							6		6
<i>Polygonum aviculare</i>	gewoon varkensgras	zaad/vrucht	vk					4	1			

Planten van voedselrijke bermen												
<i>Conium maculatum</i>	gevlekte scheerling	zaad/vrucht	w	2		2	6	4	8	2		2
<i>Lamium cf. album</i>	witte dovenetel	zaad/vrucht	mi							8		8
<i>Lamium cf. album</i>	witte dovenetel	zaad/vrucht	w	32		32	19		19			
<i>Sambucus ebulus</i>	kruidvlier	zaad/vrucht	w/mi	104		104	88		88	2	2	3
<i>Urtica dioica</i>	grote brandnetel	zaad/vrucht	mi	8		8						
<i>Urtica dioica</i>	grote brandnetel	zaad/vrucht	vk				4		4			
cf. <i>Urtica dioica</i>	grote brandnetel	zaad/vrucht	mi				4		4	4		4
Planten van natte standplaatsen												
<i>Eleocharis palustris</i>	gewone waterbies	zaad/vrucht	vk									
<i>Juncus spec.</i>	rus	zaad/vrucht	w	9		9	+++			4		4
<i>Mentha aquatica/arvensis</i>	watermunt/akker-munt	zaad/vrucht	w	8		8						
<i>Polygonum lapathifolium</i>	beklierde duizendknoop	zaad/vrucht	w	8		8						
<i>Polygonum lapathifolium</i>	beklierde duizendknoop	zaad/vrucht	vk				2		2			
<i>Rumex crispus/obtusifolius</i>	krulzuring/ridderzuring	zaad/vrucht	mi	1		1	3		3			
Graslandplanten												
<i>Prunella vulgaris</i>	gewone brunel	zaad/vrucht	mi	1		1						
Wilde planten met diverse standplaatsen												
cf. <i>Anthemis spec.</i>	schubkamille	zaad/vrucht	mi				4		4			
Asteraceae	composietenfamilie	zaad/vrucht	vk	8		8						
<i>Bromus spec.</i>	dravik	zaad/vrucht	vk							2		1
<i>Carex spec.</i>	zegge	zaad/vrucht	w	17		17	2	5	3	4		4
Chenopodiaceae	ganzenvoetfamilie	zaad/vrucht	mi	42		42	8		8	26		26

Chenopodiaceae	ganzenvoetfamilie	zaad/vrucht	w		1	1						
Chenopodiaceae	ganzenvoetfamilie	zaad/vrucht	vk				1	8	5		4	2
Cyperaceae	cypergrassenfamilie	zaad/vrucht	mi	8		8				2		2
Cyperaceae	cypergrassenfamilie	zaad/vrucht	vk							4		4
<i>Festuca/Lolium</i>	zwenkgras/raai-gras	zaad/vrucht	vk				1		1			
<i>Galeopsis spec.</i>	hennepnetel	zaad/vrucht	w		8	8						
<i>Lamium spec.</i>	dovenetel	zaad/vrucht	mi									
<i>Lamium spec.</i>	dovenetel	zaad/vrucht	w		61	13	21	84	49	10		10
cf. <i>Lamium spec.</i>	dovenetel	zaad/vrucht	mi							4		4
<i>Lolium spec.</i>	raaigras	zaad/vrucht	vk	1		1						
Malvaceae	kaasjeskruidfamilie	zaad/vrucht	mi	1		1				2		2
<i>Myosotis spec.</i>	vergeet-me-nietje	zaad/vrucht	mi				8		8			
Poaceae (excl. Cerealia)	grassenfamilie (excl. granen)	zaad/vrucht	mi							3		3
Poaceae (excl. Cerealia)	grassenfamilie (excl. granen)	zaad/vrucht	vk				8		8	4	4	6
Polygonaceae	duizendknoopfamilie	zaad/vrucht	mi							2		2
<i>Rumex conglomeratus/sanguineus</i>	kluwenzuring / bloedzuring	zaad/vrucht	mi	1		1						
<i>Rumex sanguineus</i>	bloedzuring	zaad/vrucht	vk	2		2						
<i>Rumex spec.</i>	zuring	zaad/vrucht	mi	9		9	5		5	26		26
<i>Stachys spec.</i>	andoorn	zaad/vrucht	w							2		2
<i>Vicia spec. (klein)</i>	wikke	zaad/vrucht	vk	1	8	5	4	5	7			
OVERIGE TAXA												
Apiaceae	schermbloemenfamilie	zaad/vrucht	mi				4		4	2		2

Fungi	schimmels	sclerotium	w				20		20	26		26
Rosaceae	rozenfamilie	doorn	w				1		1			
		twijg	mi								+	
		twijg	vk			+			+		+	
		schors	vk						+			
		hout	mi			++			+			
		hout	vk			++++			++++		++++	
		knop	vk						1		1	
		stengel	mi			++			+			
		stengel	vk			+						
OVERIGE VONDSTEN												
		organisch mate- riaal	mi			+			++		+	
		organisch mate- riaal	vk			++			+++		++	
		invertebraten	mi			+		++	+		++	
		beenderen				++					+++	
		aardewerk/ baksteen				++		++			++++	
		metaalslakken				++		+				
		textiel	mi								+	
		totaal aantal resten				2444			2106		1513	
		densiteit (resten/liter)				222			234		96	
		totaal MNI				1714			1130		909	
		totaal aantal taxa				53			46		45	

Legende

V: volledige resten / F: fragmenten / MNI: minimum aantal volledige resten / vk: verkoold / mi: gemineraliseerd / w: waterverzadigd / + : enkele / ++ : tientallen / +++ : honderden / ++++ : duizenden

Bijlage II: Resultatentabellen evaluaties

				Fase	I-A	I-A	I-A	I-A	I-A
				Datering (eeuw n. Chr.)	XIII-XV	XIII-XV	XIII-XV	XIII-XV	XIII-XV
				Context	zwarte laag	zwarte laag	zwarte laag	zwarte laag	zwarte laag
				US	101 (60-70cm)	68	86	99	100
				Volume (L)	2,2	1,6	1,2	15,2	14,4
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Resttype	Bewaring						
GEBRUIKSPANTEN									
Meelvruchten									
<i>Avena spec.</i>	haver	zaad/vrucht	vk	+		+	+	+	+
<i>Hordeum vulgare</i>	gerst	zaad/vrucht	vk			+			+
cf. <i>Hordeum vulgare</i>	gerst	zaad/vrucht	vk	+					
<i>Secale cereale</i>	rogge	zaad/vrucht	vk	+				+	+
<i>Secale cereale</i>	rogge	rachissegment	vk					+	+
<i>Secale cereale</i> (klein)	rogge	zaad/vrucht	vk		+			+	
cf. <i>Secale cereale</i>	rogge	zaad/vrucht	vk			+			
<i>Triticum aestivum/durum/turgidum</i>	gewone/durum/Engelse tarwe	zaad/vrucht	vk	+	1			+	+
Cerealia indet.	gecultiveerde granen	zaad/vrucht	vk	+	+	+		++	++
cf. Cerealia indet.	gecultiveerde granen	halm	vk	+					
Peulvruchten									
<i>Vicia faba</i>	tuinboon	zaad/vrucht	vk						+
Fabaceae ge- cultiveerd	vlinderbloemenfamilie gecultiveerd	zaad/vrucht	vk						+

Fruit en noten								
<i>Corylus avellana</i>	hazelaar	zaad/vrucht	vk	+			+	+
<i>Fragaria vesca</i>	bosaardbei	zaad/vrucht	w				+	
<i>Juglans regia</i>	okkernoot	zaad/vrucht	vk				+	+
cf. Pomoideae		zaad/vrucht	mi	+				
<i>Rubus fruticosus</i>	gewone braam	zaad/vrucht	w			+	++	+++
<i>Rubus idaeus</i>	framboos	zaad/vrucht	w			+		
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	w	++	+		+	++
<i>Rubus spec.</i>	braam	zaad/vrucht	mi	+	+			
<i>Sambucus nigra</i>	gewone vlier	zaad/vrucht	w	++	++	+	++	+++
<i>Sambucus spec.</i>	vlier	zaad/vrucht	w	++	++	++	+	+++
<i>Vitis vinifera</i>	wijnstok	zaad/vrucht	mi				+	
WILDE PLANTEN								
Onkruiden uit akkers en tuinen								
<i>Chenopodium polyspermum</i>	korrelganzenvoet	zaad/vrucht	w				+	
<i>Lamium cf. purpureum</i>	paarse dovenetel	zaad/vrucht	mi	+				
Ruderale planten								
<i>Reseda luteola</i>	wouw	zaad/vrucht	w				+	
Planten van voedselrijke bermen								
<i>Conium maculatum</i>	gevlekte scheerling	zaad/vrucht	w					+
<i>Sambucus ebulus</i>	kruidvlier	zaad/vrucht	w			+	+	+
<i>Urtica dioica</i>	grote brandnetel	zaad/vrucht	w				+	
Planten met diverse standplaatsen								
<i>Carex spec.</i>	zegge	zaad/vrucht	w				+	+

Chenopodiaceae	amarantenfamilie	zaad/vrucht	mi	+			+	++
<i>Galium spec.</i>	walstro	zaad/vrucht	vk		+			
<i>Lamium spec.</i>	dovenetel	zaad/vrucht	w	+		+	+	+
<i>Myosotis</i>	vergeet-me-nietje	zaad/vrucht	mi				+	
Polygonaceae	duizendknoopfamilie	zaad/vrucht	mi	+				
<i>Vicia spec.</i>	wikke	zaad/vrucht	vk					+
<i>Viola spec.</i>	viooltje	zaad/vrucht	w				+	+
OVERIGE TAXA								
Fabaceae	vlinderbloemenfamilie	zaad/vrucht	vk	+			+	+
Lamiaceae	lipbloemenfamilie	zaad/vrucht	mi	+				
Poaceae	grassenfamilie	zaad/vrucht	vk	+				
Poaceae	grassenfamilie	zaad/vrucht	mi	+				
Solanaceae	nachtschadefamilie	zaad/vrucht	w					+
Indeterminata		zaad/vrucht	vk	+				
Indeterminata		zaad/vrucht	mi	++	+		+	++
OVERIGE BOTANISCHE RESTEN								
Fungi	schimmels	sclerotium	w	+				+
		hout	vk	++++	++++	++++	+++++	++++
		knopschub	vk					
		schors	vk				+	++
		twijg	vk	+			+	
		fijne wortels	w	+				

OVERIGE VONDSTEN								
		niet gedetermineerd	vk				++	++
		organisch materiaal	vk	+		+	++	+
		invertebraten			+	+	+	++
		dierenbenederen		+++	++	+	+++	+++
		aardewerk			+		++	+++
		parel						+
		metaalslakken			+	+	+	+

Legende

V: volledige resten

F: fragmenten

MNI: minimum aantal volledige resten

vk: verkoold

mi: gemineraliseerd

w: waterverzadigd

+ : enkele

++ : tientallen

+++ : honderden

++++ : duizenden